

ДОІНСТИТУЦІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ АВТОКЕФАЛЬНИХ ПАРАФІЙ ПІВДЕННОЇ УКРАЇНИ (1920–1921 рр.)*

У статті розкрито перші роки становлення українських православних парафій на Півдні України, що належали до Всеукраїнської православної церковної ради (ВПЦР), яка ставила своєю метою утворення незалежної й автокефальної Української православної церкви. Автор оглядово розкриває історію перших українських храмів Одеси та Миколаєва, згадує про утворення українських парафій у селах і містечках Одеської та Миколаївської губерній.

Особливу увагу звернено на взаємовідносини парафіян і духовенства українських парафій з духовенством і вищим керівництвом Херсонської єпархії: єпископом Алексієм (Баженовим), протоієреєм Павлом Салагорм. Підкреслено переважно негативне сприйняття зросійщеним духовенством ідеї українізації православних церков. Даний антагонізм приводив до міжконфесійної ворожнечі, сутичок між віруючими та духовенством, заборонам служіння священикам, що підтримували українізацію.

Автор приходять висновку, що українізація православних парафій на теренах Південної України знаходила позитивний відгук серед віруючої людності, але існували певні розбіжності щодо погляду на проведення богослужінь українською мовою, взаємовідносин між Церквами, поминання вищого духовенства (наприклад, Патріарха Тихона) тощо. Ця складна ситуація потребувала свого вирішення, що й спонукало до скликання жовтневого Всеукраїнського Собору 1921 р.

Ключові слова: *українізація церкви; Українська автокефальна православна церква; Південь України; міжконфесійні відносини; парафіяльне життя.*

З остаточним встановленням радянської влади на Півдні України українська інтелектуальна та церковна громадськість вирішила зорганізуватись у самостійні українські парафії. Першість, як і в попередній період національно-визвольних змагань 1917–1919 рр. (детальніше див. статтю автора [7]), тримала Одеса. Саме у цьому багатонаціональному місті, на перший погляд українізованому, у перших числах квітня 1920 р. утворилася перша офіційна українська церковна громада. Для управління громадою було

створено парафіяльну раду, яку очолив відомий громадський діяч, «просвітянин» В. Л. Громашевський, а відправляти службу Божу було запрошено біженця з Києва отця К. Шевченка [10, арк. 2].

Також громада звернулася до тимчасово керуючого Одесько-Херсонською єпархією єпископа Алексія (Баженова) з проханням надати у користування одну з церков Одеси. Останній досить толерантно, і навіть прихильно, ставився до проведення служби Божою українською мовою й тому надав у користу-

* Робота над даною статтею стала можливою завдяки Стипендії від Наукового Товариства ім. Шевченка в Америці з Фонду Миколи Шпетка.

вання українській громаді нижній поверх Успенської церкви, де община пробула півтора-два місяці [10, арк. 1–2]. У кінці травня – на початку червня 1920 р. єп. Алексій надав дозвіл громаді переїхати до Одеського єпархіального будинку, що знаходився по вул. Жуковській і правити у його Свято-Димитріївській церкві.

Певний час громада не наважувалася звернутися до органів реєстрації для юридичного оформлення церковної громади. Натомість існування «поза законом» не могло довго тривати і на початку вересня 1920 р. громада звернулася до Одеського губревкому з проханням надати дозвіл на скликання зборів парафії для її оформлення, на що й отримала дозвіл від 16 вересня 1920 р. [10, арк. 3].

Отримавши дозвіл, голова ради В. Л. Громашевський відразу призначив скликання на 19 вересня загальних зборів парафії [10, арк. 3] (подільський дослідник Д. Кузовенков помилково вказує дату 16 вересня, ймовірно переплутавши її з датою видачі дозволу Губревокомом [5, с. 384; 10, арк. 3]). Збори відбулися в Єпархіальному будинку у присутності 180 членів громади. У порядку денному зібрання були наступні питання: автокефалія УПЦ; приєднання до спілки українських парафій (ВПЦР); статут парафії; вибори членів Ради та Ревізійної Комісії; «біжучі справи». До останнього питання увійшли членські збори (10 крб.), кількісний склад Ради, Ревізійної комісії та кандидатів до них [5, с. 384].

По першому питанню виступив один з активних діячів громади Яків Некраха, який, змалювавши історичний шлях православ'я на українських землях і зосередивши увагу на знищенні «автокефалії московською церковною владою в 1686 р.» зазначив, що з 1917 р., тобто після падіння монархії та відокремлення церкви від держави, «визвольний рух українського православного громадянства прийняв широкий розмір». У результаті було створено Всеукраїнську православну церковну раду для опікування українськими парафіями, а також отримано згоду від архієпископа Полтавського Парфенія (Левицького), що «він згоджується взяти під свій догляд українські церкви».

Після доповіді доповідач запитав збори: «куди нам йти: чи йти за Всеукраїнською Православною Церковною Радою й Архієпископом Парфенієм, чи йти за московським Єпископом?». Для прийняття остаточно рішення громада вирішила заслухати парафіяльного священика о. К. Шевченка. Останній зазначив, що «править службу Божу, виключно на мові українській і по старим звичаям, зразу не можна, бо ще й книжок таких всіх немає» та не радив рвати зносини з московським єпископатом [10, арк. 3-Ззв.]. У відповідь В. Л. Громашевський зауважив, що «книжки є, хоч і не всі, але можна користуватись тим, що є, що ж до московського єпископату, то з ним не споримось, а кажемо, що підлягаємо керуванню ВПЦР і Єпископа Парфенія. Час уже стати на якусь ногу, а не шкутильгати на обидві».

Частина присутніх почала вимагати розпочати дебати з приводу порушених о. К. Шевченком питань, але більшість не підтримала їх вимоги. У результаті частина присутніх залишила зібрання, а один виступив проти розриву з РПЦ. Оскільки за резолюцію по першому питанню проголосувало одногосно 135 осіб, а було присутньо на початку 180, то можна припустити, що проти розриву громади з РПЦ виступило близько 40–45 осіб (25 % присутніх), які і залишили залу [10, арк. Ззв.]. Даний факт свідчить про те, що *частина (1/4) української віруючої громадськості Одеси позитивно ставилася до питання українізації служби Божої, але розірвати канонічні відносини з РПЦ не наважувалася*. Таким чином, *при вселенському визнанні канонічності УАПЦ, остання могла б претендувати на значно більшу кількість своїх прихильників*.

26 вересня 1920 р. засідання загальних зборів парафіян Одеської української православної парафії продовжилось. Оскільки, згідно протоколу, на них було присутнє близько 200 осіб [10, арк. 4], то можемо зробити висновок, що даний захід викликав певний резонанс серед православної людності Одеси.

На порядок денний було поставлено наступні питання: 1) Доклад Церковної ради про фінансовий стан парафії; 2) Вибори ради та ревізійної комісії; 3) Біжучі справи: а) переговори з єпископом Олексієм, б) вибори представників до Всеукраїнської православної

ної церковної ради; в) призначення платні причтові церкви [10, арк. 4].

Розглянувши фінансове питання, збори констатували, що «парафії прийшлося пережити дуже скрутне грошове становище, але тепер справи покращали» і закликали парафіян збільшити добровільні внески на церкву.

Щодо виборів, то до церковної ради парафії було обрано: членами – В. Громашевського, А. Навроцького, Я. Некраху, Ромашко та Марченко, кандидатами – Ф. Нестурха та Грищенка. До ревізійної комісії – Козлюка, Малашенка і Пінтяй, кандидатами – Стамо та Якимчук [10, арк. 4]. Усі вони представляли переважно інтелігенцію (В. Громашевський – викладач української мови, Я. Некраха – чиновник, Ф. Нестурх – архітектор, А. Навроцький – викладач тощо) та робітників різного рівня (так, наприклад, Ромашко та Пінтяй були працівниками залізниці, Марущак – водного транспорту тощо) [4, арк. 6–138]. Пізніше, на одному з допитів у НКВС, А. Навроцький розповідав, що «навколо церкви зібралася група до 100 осіб, які своєю працею, пожертвами намагалися поставити єдину українську церкву не гірше церков “тихонівських” чи “живої”» [4, арк. 28].

Важливим питанням були переговори з єпископом Алексієм (Баженовим). З цього приводу В. Громашевський та Я. Некраха зазначили, що єпископ «не проти автокефалії Української церкви, не проти того щоб в церкві молились за архієпископа Всеукраїнського Парфенія, і навіть не проти повної українізації церкви, але вимагає доказу, що архієпископ Парфеній благословив переход на українську мову богослужбових книжок. Що ж до того, щоб одвести для Української парахвії якусь певну церкву, то єпископ радив звернутись до архієпископа Парфенія, а той уже звернеться до митрополита» [10, арк. 4]. Тут ми бачимо досить обережну позицію єпископа Алексія, який хотів перекласти остаточне вирішення питань української громади на плечі вищого керівництва та не порушуючи церковної субординації.

8 листопада 1920 р. ВПЦР прийняла позитивне рішення щодо прийняття Одеської парафії до Всеукраїнської спілки православних рад: «Вітати Одеську парафію як перше вогнище і фортецю на Херсонщині українсь-

кого церковно-визвольного руху» [10, арк. 1–2]. *Це була перша парафія Південної України офіційно приєднана до ВПЦР.*

Підтримала губернський центр і сільська периферія, насамперед сільські парафії Першотравенського та Одеського повітів. Протягом кінця 1920–1921 рр. до ВПЦР приєдналися парафії с. Когарлик Вікторштадської (Марковської) волості, с. Скалеве Ново-Архангельської волості, с. Маркове Добро-Величковської волості Першотравенського повіту та с. Покровка (Майорське) Троїцької волості Одеського повіту. Утворилися дві парафії і на Херсонщині – у Херсоні та Бериславі (детальніше див. працю автора [9]).

Домоглася отримання храму і миколаївська українська громада. У кінці 1920 р. громада розпочала боротьбу за будівлю колишнього Адміралтейського собору (церква Св. Георгія), який стояв зачинений з січня 1920 р. Було направлено листи до Миколаївського губвиконкому з проханням передати собор українській громаді, та керуючому Херсонською єпархією єп. Алексію, де висловили бажання утворити українську парафію при Адміралтейському соборі та просили дозволу для протоієрея Антона Мшанецького та дяка Івана Звягінцева на відправу служб українською мовою. 4 (17) січня 1921 р. єп. Алексій направив своє рішення, де зазначив: «Благословляється заснувати тимчасово православну українську парахвію при Миколаївським Адміралтейським соборі і відправляти Службу Божу на українській мові (с фонетикой), протоієрею Антонію Мшанецькому і дякові Іванові Звягінцеву» [14, арк. 13].

27 лютого 1921 р. усі рішення зборів парафії були офіційно затверджені ВПЦР і парафія офіційно приєдналася до Спілки українських парафій [14, арк. 12].

Організація українськомовної парафії викликала широкий резонанс серед віруючої людної й, особливо, з навколишніх хуторів, що були заселені, переважно, українцями. До того ж, як вірно зазначає дослідниця О. Балягузова, «парафіяни та священнослужбовці на той момент не відокремлювали себе від загальної Російської православної церкви», що «значно впливало на ставлення віруючих до автокефалії» [1, с. 72].

22 квітня 1921 р. Уповноважений Миколаївської православної парафії Нестор Малеча писав до ВПЦР, наголошуючи на успіхах новоутвореної парафії: «Серед місцевого українського населення та селян це викликало надзвичайне зацікавлення. Церква завше повна, даються щедри жертви й т. п. Свідомі українці з сіл надсилають своїх уповноважених для ознайомлення з українським церковним рухом, з метою заснування у себе парахвії; наприклад, у с. Великій Коренисі, коло Миколаєва, на Бузі, невдовгім часі має відкритися укр.[аїнська] парахвія.

Для ознайомлення з укр.[аїнським] церковним рухом широкого громадянства Миколаїв.[ською] парахвією було улаштовано доклад. На бесіді було багато росіян-батюшек, що в один голос репетували: «Це унія, чом ви не поминаєте патріарха Тихона; Ви порушуєте канони церкви; де-ж таке видано, щоб духівництво по тричі женилося, ходило в приватному вбранні» й т. д. й т. ін.

Справа у нас пішла б краще, якби не була на приході відсутність доброго дяка, диригента й диякона. Правда Служба Божа майже щоразу відправляється з дияконом, але він ще не залишив своєї російської парафії й чекає благословення арх. Пархвенія для остаточного переходу до укр.[аїнської] парахвії.

Перше у нас був дуже гарний хор, але через ворожу попівсько-чорносотенну агітацію росіян – розпався, бо багато співців-професіоналів було з росіян. Зараз набираємо новий. Взагалі росіяне-попи вживають всіх заходів, аби проковтнути молоду українську парахвію, не соромлячись нічого. Та даремні їхні зусилля.

Незабаром у Миколаєві буде вже й друга парахвія при Шпитальній трьохпрестольній церкві, що знаходиться якраз серед тої частини міста, що заселена українцями. Пан-отець цієї церкви Чепіговський уже дав згоду правити службу Божу укр.[аїнською] мовою. Потрібен лише дяк і диригент.

З матеріального боку справа непогана. Рада парахвії навіть розпочала ремонт деяких церковних будівель і гадає приступити до побілки церкви.

При нашій церкві існує досить гарний, просторий молитовний дім (домова церква Аркаса), який використовується для навчання дітей Закону Божому та для проведення

релігійних бесід і церковних зібрань, духовних концертів і т. п.» [14, арк. 14–15].

У своєму листі член ВПЦР від Херсонщини Н. Малеча згадує про те, що «росіяне-попи вживають всіх заходів, аби проковтнути молоду українську парахвію, не соромлячись нічого». Наступ на парафію розпочався вже у лютому 1921 р., тобто майже відразу після її організації. 26 лютого о. А. Мшанецький отримав відношення № 67 від благочинного Миколаївського округу Павла Салагора (*Салагор Павло Єлисеєвич* (1882–1923) – протоієрей, благочинний 1-го Миколаївського округу. Детальніше дивіться працю автора [8]): «Уклінно прошу Ваше Високопреподобіє у найкоротший термін повідомити мені, чому Ви здійснюєте Божественну літургію по Службнику, виданому Всеукраїнською православною церковною радою?...». При цьому резолюцію єп. Алексія від 4 (17) лютого 1921 р. про дозвіл «відправляти Службу Божу на українській мові (с фонетикою)», про яку вже згадувалося вище, о. П. Салагор інтерпретував як дозвіл «служити за загальнослов'янськими книгами з українською фонетикою, тобто «з українською вимовою», а перекладу він не благословляє. Якщо ж Ви служите за перекладом Ради, то робите це самочинно, без церковного благословення» [14, арк. 13]. Турбувало благочинного і той факт, що, поминаючи архієпископа Парфенія, припинили молитися за святішого патріарха Тихона.

Для обговорення відношення благочинного П. Салагора парафіяльна рада Свято-Георгіївської церкви 13 березня 1921 р. зібралася на засідання та прийняла наступне рішення: «1. Рада Української Православної парахвії Св. Георгіївської церкви м. Миколаєва розуміє резолюцію Преосвященного Олексія відносно мови Служби Божої так, як написано: «Українською мовою» (с фонетикою) є тому, що не все Св. Письмо перекладено на укр.[аїнську] мову і в таких випадках можливо користуватись «фонетикою», цеб-то українською вимовою. 2. Відносно того, що на церковних службах не поминається ім'я Святішого Патріарха Тихона, а поминається архієпископ Парфеній, мусимо зазначити, що це теж не суперечить резолюції Преосвященного Олексія, позаяк він дав згоду і дозвіл на заснування при був.[шому] Адмі-

ралтейському соборі Української парахвії, котра приєднавшись до Спільки Всеукраїнських парахвії, виконує накази Всеукраїнської Церковної Ради, яко виконавчого органа Спільки Українських парахвії, відношенням же якої пропонується поминати на всіх службах Божих: Всеукраїнську Православну Церкву, архієпископа Парфенія, єпископа Олексія (місцевого)» [14, арк. 13–13зв.].

П. Салагор, ймовірно за все, отримав подібну відповідь усно вже 26 лютого, оскільки того ж дня направив до Херсонської єпархіальної ради в Одесу рапорт де описав ситуацію, що склалася навколо української парафії Свято-Георгіївської церкви. Обговоривши рапорт на засіданні Єпархіальної ради єп. Алексій наклав резолюцію наступного змісту: «Єпархіальна рада підтверджує, що мною дозволена служба лише з українською фонетикою, а ім'я архієпископа Парфенія благословенно проголошувати разом з ім'ям Святішого Патріарха та єпархіального архієрея. м. Одеса, 31 березня/13 квітня 1921 р.» [14, арк. 185].

Отже позиція вищого керівництва була максимально обмежувальною, оскільки РПЦ була незацікавлена у поширенні української церкви та збільшенні її популярності. Підтвердженням цієї позиції є лист від благочинного прот. П. Салагора за № 128 від 1/14 квітня 1921 р. до диякона Різдово-Богородичного собору м. Миколаєва о. Окунакова: «В силу указу Херсонської єпархіальної ради від 18/31 березня ц.[ього] р.[оку] за № 1489 забороняється Вам приймати участь у здійсненні богослужінь в Українській церкві м. Миколаєва» [14, арк. 19].

Цікавою є особиста позиція благочинного о. П. Салагора щодо українізації церкви. Якщо довіряти його анкеті, то благочинний боровся проти українізації скоріш не за внутрішніми переконаннями, а як церковний чиновник, який сумлінно виконує вказівки зверху. У зазначеній анкеті він зазначив, що здійснювати богослужіння необхідно «рідною мовою, якою побажає більшість парафіян, причому і меншість повинна бути, і може бути, задоволена» [3, арк. 16зв.]. Тому особисте ставлення до українізаційних процесів у православ'ї досить часто було позитивним, але йдучи урозріз з офіційною позицією інституції, духовенство змушене було не лише

протидіяти віянням часу, а й засуджувати як використання української мови, так і саму можливість автокефалії.

Довідавшись від Н. Малечі про протистояння духовенства РПЦ та української парафії, ВПЦР 1 червня 1921 р. надіслало листа до парафії, в якому високо оцінила позицію громади та привітала «від щирого серця духівництво і парахвіян... парахвії за ту мудру і повну поваги до укр.[аїнської] правосл.[авної] автокеф.[альної] церкви відповідь на запитання представництва старорежимної духовної влади на Україні» [14, арк. 9].

Високо була оцінена і робота Н. Малечі на Українському православному Соборі Київщини 22–26 травня 1921 р., що проходив у Софіївському кафедральному соборі, де миколаївський делегат «брав постійну участь і своїми зауваженнями й поясненнями в значній мірі допомагав успішності праці Собору» [14, арк.9]. Пізніше Н. Малеча представляв Миколаївщину і на Першому Всеукраїнському Соборі УАПЦ 14-30 жовтня 1921 р.

Позитивні тенденції у розвитку українських парафій спостерігалися і в Одесі. Не дивлячись на певні труднощі, ситуація в українській парафії, що зайняла Свято-Димитрієвську церкву в Єпархіальному будинку, покращувалася, про що із щирим захопленням писав голова Одеської православної ради (ОПР) до ВПЦР 21 січня 1921 р.: «Справа у нас потроху кращає. На святках у нас було так багато парафіян, що й в церкві не поміщались...» [12, арк. 3; 2, с. 60].

Позитивний настрій громади було підкріплено листом єпископа Олексія від 24 березня (6 квітня), де оголошувалася згода Патріарха Тихона на використання української мови у церковній службі [12, арк. 5].

Така прихильна позиція вищого духовенства РПЦ призвела до зміцнення позицій української громади. На шлях українізації стали інші парафії Одеси. Станом на 20 квітня 1921 р. українською мовою службу проводили вже у двох храмах – Успенському та Дмитрієвському, а ще п'ять парафій прагнули українізуватись – Олексіївська, Вхід-Єрусалимська, Казанська, у будинку Трудолюбія та Ботанічна [11, арк. 6].

Надалі єп. Алексій також підтримував українізацію церков, але остаточно розірвати з Московською Патріархією не наважувався,

боячись «залишитись самотнім, не бачачи підтримки з боку інших ієрархів церкви», що підтверджувала нерішуча поведінка архієпископа Парфенія (Левицького), який так і «не виявив свого рішучого виразного відношення до укр.[аїнської] церк.[овної] справи і не дбав про утворення відповідного єпископату укр.[аїнської] церкви». Саме така поведінка архієпископа Парфенія, на думку представників ОЦР, «є головною причиною негативної відповіді єп. Олексія на пропозиції» очолити українські парафії [12, арк. 8].

Українофільська позиція єп. Олексія, на думку української дослідниці О. Балягузової, викликала занепокоєння у московській церковній владі і, за словами самого єп. Олексія, які він виголосив під час суду над Одеським єпархіальним управлінням у вересні 1922 р. [6], він «попав у немилість з боку вищого духовенства за вільне ставлення до української церкви» внаслідок чого 26 червня 1921 р. Патріархом Тихоном був звільнений з посади єпископа Єлисаветградського та тимчасово керуючого Одеською єпархією та призначений єпископом Тираспольським [2, с. 63].

Разом з тим, на нашу думку, позиція єп. Олексія була схожа з лінією поведінки миколаївського благочинного о. Павла Салагора, коли інтереси Церкви не співпадали з власною думкою духовенства. В обох випадках циркулярні постанови та розпорядження антиукраїнського змісту виходили від Єпархіальної ради. Про це яскраво зазначено у листі ОЦР до ВПЦР від 20 квітня 1921 р.: «В Українізації церков багатько шкодить Єпархіальний Совет Одеський, прийшлося читать таке пісьмо від нього до настоятеля одного храму, що «кто-то распространяет письма с приглашением самочинно о том, чтобы приходы посылали своих представителей на какой-то съезд, Епархиальный совет стоит против этих выборов и просит представителей на съезд не посылать»...

Що ж торкається до Єпископа Олексія, то він щиро, як приходиться у нього бувати по справам українським, відноситься до українців і в цьому всьому іде назустріч українцям, при промовах він визнає не тільки автономію Української церкви, а навіть і автокефалію, як він писав в листі до Одеської української церковної Ради... Но великою перешкодою в

цьому, і йому самому, стоїть опять ворожий «Епархиальный Совет»» [11, арк.6]. Отже ставлення до українських парафій єп. Олексія та позиція Єпархіальної ради – це були різні точки зору, які й привели, як зазначається вище, до конфлікту в єпархіальному керівництві та відставки єп. Олексія від керування Херсонською єпархією.

Іншою точкою конфлікту було поминання Патріарха Тихона під час служб. Так як позиція ВПЦР була такою, що Українська церква не підпорядковується московському центру, то й поминати патріарха не було необхідності. Натомість це призводило до того, що «справа... українізації [інших церков Одеси] посовується, але трохи гальмується тим, що невідомо, чи треба поминати Патріарха Тихона», і це, у свою чергу, викликало «незадоволення, яке найбільш помітно серед духівництва» [10, арк. 13].

Для того щоб владнати зазначений конфлікт, єп. Олексій радив поминати патріарха на що Одеська церковна рада цілком погоджувалася, зазначаючи: «Рада вважає – що дійсно, беручи на увагу неворожнече відношення Патріарха до нас, по-перше, і бажання скорше українізувати більшу кількість церковей Одеси і Херсонщини, по-друге, поминати так: «Вселенських Патріархів і Російського Тихона». Це безумовно в тому разі, коли на це буде згода Всеукраїнської Ради» [10, арк. 13]. Звісно, на нашу думку, урегулювання даного протистояння таким простим способом, на той час, дало б можливість владнати конфліктну ситуацію та привабити до українських парафій більшу кількість не лише віруючої людності, а й окремих представників духовенства південноукраїнського регіону. Натомість подальший розвиток подій навколо створення українських парафій не дав розвинути цьому толерантному сценарію.

Завершуючи цей невеликий відрізок історії УАПЦ на теренах колишньої Херсонської губернії необхідно згадати Єлисаветградщину, яка на відміну від інших країв Херсонщини не проявляла, як це не дивно, враховуючи переважання українців на її теренах, особливого тяжіння до українізації православних церков. У той час як в інших місцевостях почали створюватися активні громадські групи для створення релігійних громад

на ґрунті українізації парафій, в Єлисаветграді спільнота не виявляла подібної активності. З цього приводу у листі до ВПЦР від 12 лютого 1922 р. єлисаветградський священник (на жаль, підпис розібрати не вдалося) писав: «Місцеве громадянство українське розпорошене, залякане, зголодніле, не виявляє активності, очікує» [13, арк. 1зв.]. На відміну від причорноморського регіону, на Єлисаветградщині українські громади протягом 1920–1921 рр. так і не спромоглися до створення окремих, хоча б одиничних, єпархій.

Отже, ми бачимо, що українізація православних парафій на теренах Південної України знаходила позитивний відгук серед віруючої людності, але існували певні розбіжності щодо погляду на проведення богослужінь українською мовою, взаємовідносин між Церквами, поминання вищого духовенства тощо, які не сприяли покращенню становища українських парафій і міжконфесійних взаємин. Ця складна ситуація потребувала свого вирішення, що й спонукало до скликання жовтневого Всеукраїнського Собору 1921 р.

Список використаних джерел

1. Балягузова О. Історія УАПЦ на Миколаївщині (1921–1930 рр.) // Миколаївський державний гуманітарний університет імені Петра Могили. Наукові праці: науково-методичний журнал. Миколаїв : Вид-во МДГУ імені Петра Могили, 2003. – Т. 26, Вип. 13: Історичні науки. – С. 71–76.
2. Балягузова О. Ю. Розкол в українському православ'ї у 1921–1930 рр. (на матеріалах Півдня України): дис.... к.і.н.: 07.00.01 – історія України. Миколаїв, 2005.
3. Держархів Миколаївської обл. Ф.Р-156. Оп.1. Спр.109.
4. Держархів Одеської обл. Ф.Р-8065. Оп.2. Спр.11218.
5. Кузовенков Д.І. Формування та діяльність Української автокефальної православної церкви на Одещині у 1920-1924 рр. // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: історичні науки. – 2010. – Вип. 3. – С. 383–388.
6. Мертвая церковь // Известия (Одесса). 1922. 12 сентября (№829). С.2.
7. Тригуб О. П. Боротьба за українізацію православ'я у Херсонсько-Одеській єпархії часів національно-визвольних змагань (1917–1920 рр.) // Емінак: науковий щоквартальник. – 2017. – № 3 (19) (липень-вересень). – Т. 1. – С. 24–29.
8. Тригуб О. Отець Павло Салагор (1882–1923): реконструкція невідомої біографії // «Історія. Етнографія. Культурна. Нові дослідження»: збірник наукових матеріалів Х Миколаївської обласної краєзнавчої конференції (Миколаїв, 20-21 жовтня 2016 р.). Миколаїв: Іліон, 2016.– С. 174–175.
9. Тригуб О.П. Українська Автокефальна Православна Церква на Херсонщині (1920-ті роки) // Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної краєзнавчої конференції «Минуле і сучасність: Херсонщина. Таврія. Каховка» (14–15 вересня 2017 р.) / Упоряд. М.В. Гончар. Каховка-Херсон: Гілея, 2017.
10. Центральний держархів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України). Ф.3984. Оп.1. Спр.35.
11. ЦДАВО України. Ф.3984. Оп.1. Спр.36.
12. ЦДАВО України. Ф.3984. Оп.1. Спр.37.
13. ЦДАВО України. Ф.3984. Оп.1. Спр.255.
14. ЦДАВО України. Ф.3984. Оп.1. Спр.257.

O. Trygub,

Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine

PRE-INSTITUTIONALIZATION OF AUTOCEPHALOUS PARISHES ON THE SOUTH UKRAINE (1920-1921)

The article reveals the first years of the formation of Ukrainian Orthodox parishes on the South of Ukraine, belonging to the All-Ukrainian Orthodox Church Council, which aimed to create an independent and autocephalous Ukrainian Orthodox Church. The author reviews the history of the first Ukrainian churches in Odessa and Mykolayiv, touches the formation of Ukrainian parishes in the villages and towns of the Odessa and Mykolayiv gubernias.

Particular attention is paid to the relationship between the parishioners and the clergy of the Ukrainian parishes with the clergy and the highest leadership of the Kherson diocese: Bishop Aleksiy (Bazhenov), archpriest Pavlo Salagor. The predominantly negative perception of the idea of Ukrainianization of Orthodox churches by the russian-clergy is emphasized. This antagonism led to inter-confessional discord, clashes between believers and clergy, prohibitions of the ministry of priests who supported Ukrainization.

The author comes to the conclusion that the Ukrainization of Orthodox parishes in the territory of South Ukraine found a positive response among the believing population, but there were certain disagreements in the views on the conduct of divine services in the Ukrainian language, in the relationship between the churches, in the mention of the higher clergy (Patriarch Tikhon e.g.), etc. This complex situation required its solution, which prompted the convocation of the October All-Ukrainian Council of 1921.

Key words: *ukrainianization of the Church; The Ukrainian Autocephalous Orthodox Church; South of Ukraine; inter-confessional relations; parish life.*

Рецензенти: *Багмет М. О., д-р іст. наук, професор;
Сінкевич Є. Г., д-р іст. наук, професор.*

© Тригуб О. П., 2017

Дата надходження статті до редколегії 23.08.2017